

ಗಾಂಧಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾ, 'ಖಂಡಿತ. ನೀವು ಯಾವತ್ತೂ ಅಸ್ವಶ್ಯತೆ ವಿರೋಧಿಸ್ಕೊಂಡೇ ಬದುಕಿದವರು. ನಮ್ಮ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮದುವೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವಾಗ ಗಂಡು ಅಥವಾ ಹೆಣ್ಣು - ಇಬ್ಬರಿ ಒಬ್ಬ ಅಸ್ವಶ್ಯಕರೇ ಆಗಿರಬೇಕು ಅಂತ ಷರತ್ತು ಹಾಕಿದೋರು ನೀವು' ಎಂದು ಗಾಂಧಿ ಬದ್ಧತೆಗೆ ಬೆಂಬಲದ ಮಾತಾಡಿದರು.

'ಅಂತೂ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಅರ್ಥ ಮಾಡ್ಕೊಂಡೆ' ಎಂದು ಗಾಂಧಿ ನಸು ನಕ್ಕರು.

'ಇದಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನಂದೆ ಒಂದೆ ಅನುಭವ ಇದೆಯಲ್ಲ, ಜಗನ್ನಾಥ ದೇವಾಲಯದ್ದು, ನೆನಪಿದೆಯಾ?' ಎಂದರು ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾ.

***

ಒಮ್ಮೆ ಪುರಿ ಜಗನ್ನಾಥನ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ದುರ್ಗಾ ಜೊತೆ ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾ ಅವರು ಹೋದರು. ಹೋಗುವಾಗ ಗಾಂಧಿಗೆ ಹೇಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಗಾಂಧಿ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರು.

'ಇಷ್ಟಕ್ಕೂ ಇದು ದೇವರ ದರ್ಶನ, ಒಪ್ಪಿಗೆ ಯಾಕೆಂದುಕೊಂಡರೊ ಏನೋ ದುರ್ಗಾ ಅವರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು.

ಜಗನ್ನಾಥನ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಪೂಜೆ ಮಾಡಿಸಿ, ವಾಪಸ್ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಗಾಂಧಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು.

'ನನಗೆ ಹೇಳದೆ ಯಾಕ್ ಹೋಗಿದ್ದೆ?' ಎಂದು ಬೇಸರದಿಂದ ಕೇಳಿದರು.

ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾ ಅವರ ಸ್ವಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಕಣಿವೆಂತಾಯಿತು. 'ಇಷ್ಟು ವರ್ಷ ಸಂಸಾರ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೂ ಇಂಥ ನಿಯಂತ್ರಣವೇ?' ಎಂದು ಬಿರುಸಾಗಿಯೇ ಕೇಳಿದರು.

'ದೇವರ ದರ್ಶನಕ್ಕೂ ನಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಗೆ ತಗೋಬೇಕೆ? ಈಗೇನಾಯ್ತು ಅನಾಹುತೆ?'

'ಒಪ್ಪಿಗೆ ತಗೋಬೇಕು ಅಂತ ನಾನು ಹೇಳ್ತಲ್ಲ, ಒಂದು ತಪ್ಪಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನ ಹೇಳಬೇಕು ನಿನಗೆ.'

'ಏನ್ ತಪ್ಪು?'

'ಆ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ವಶ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಇಲ್ಲ. ಅಸ್ವಶ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಇಲ್ಲದೆ ಇರೋ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ನೀನು ಹೋಗಿದ್ದು ತಪ್ಪು! ಅಸ್ವಶ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಕೊಡ್ಲಿ. ಆಮೇಲೆ ಹೋಗಬಹುದು.'

ಗಾಂಧಿ ಖಡಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದರು. ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾ ಮಾತಿಲ್ಲದೆ ನಿಂತರು. ಸಾವರಿಕೊಂಡು ಹೇಳಿದರು:

'ನಿಜ. ನಾನು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದೆ. ವಿಷಯ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪು ಇದು. ಕ್ಷಮಿಸಿ ಬಾಪು.'

ಗಾಂಧಿ, 'ಈಗ ಆಗಿದ್ದಾಯ್ತು. ಇನ್ನೆಂದೂ ಇಂಥ ತಪ್ಪಾಗಬಾರದು' ಎಂದರು. ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದ ತಾಪದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದರು.

***

ಸಬರಮತಿ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿನ ಮಾತು ನಡೆಯುತ್ತ ಮುಖಾಮುಖಿಯ ಬಿರುಸು ಸ್ವಲ್ಪ ತಗ್ಗುತ್ತಾ ಅನುಸಂಧಾನವಾಗತೊಡಗಿತ್ತು.

'ನಮ್ಮ ದೇಶದ ನಾಯಕರು ಇಂಥ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದ್ರೆ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತೆ! ಅಸ್ವಶ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಇಲ್ಲದೇ ಇರೋ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಇವರು ಯಾರೂ

ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಬಾರದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಬಾಪು, ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಹೀಗೇ ಆಗಬೇಕು.'

'ಅಂತೂ ನನ್ನ ವಿಚಾರ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೆ ನೋಡು' ಎಂದು ಗಾಂಧಿ ತಮಾಷೆ ಮಾಡಿದರು.

'ಒಪ್ಪಿಗೆ ವಿರೋಧ, ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗೇ ಇತ್ತಲ್ಲ ಬಾಪು?'

'ಇದೇನು ಮತ್ತೆ ವಿರೋಧದ ವಿಷಯ?'

'ಹೀಗೇ ಏನೋ ನೆನಪಾಯ್ತು.'

'ಏನು ಹೇಳು, ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ನಾನು ಯಾವತ್ತೂ ಬೆನ್ನು ಮಾಡೋಲ್ಲ.'

'ಹೇಳಲೇ ಬೇಕಾ?'

'ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡಷ್ಟೂ ಮುನಿಸು ಜಾಸ್ತಿ ಆಗುತ್ತೆ. ಹೇಳು ಪರವಾಗಿಲ್ಲ.'

'ಅದೇ ಸರಳಾದೇವಿ ವಿಷಯ' ಎಂದು ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾ ಮೆಲ್ಲನೆ ಉಸುರಿದರು.

ಗಾಂಧಿ ಮನವಾದರು.

'ಯಾಕೆ? ಆ ವಿಷಯ ನೆನಪಿಸಬಾರದಿತ್ತೆ?'

'ಕೆಲವು ನೆನಪಿಗೆ ಅರ್ಹ ಆಗಿರೋಲ್ಲ.'

'ನನಗೂ ಆಕೆ ವಿಷಯ ನೆನಪಿಸ್ಕೊಳ್ಳೋದು ಇಷ್ಟ ಇರಲಿಲ್ಲ.'

'ಅವತ್ತೇ ತಪ್ಪು ಅಂತ ಅರಿವಾಗಿ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದ್ದೆನಲ್ಲ?'

'ಅದಕ್ಕೇ ಆ ವಿಷಯಾನ ಮತ್ತೆ ಕೆದಕೊ ಮನಸ್ಸು ನನಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ.'

ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾ ಅವರೇನೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ ಸರಳಾದೇವಿಯ ವಿಷಯ ಅವರ ನೆನಪಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿಯಾಗಿತ್ತು. ಆಕೆಯ ಪೂರ್ಣ ಹೆಸರು, ಸರಳಾದೇವಿ ಚೌಧರಿ ಅಂತ. ನೋಡಲು ಚೆಂದ ಇದ್ದರು. ಗಾಂಧಿ ಅನುಯಾಯಿಯಾಗಿ ಸಬರಮತಿ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದಳು. ಆದರೆ ಖಾದಿ ಧರಿಸಲಿಲ್ಲ, ಆಶ್ರಮದ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ಗಾಂಧಿ, ಸ್ವತಃ ವಿನಾಯಿತಿ ನೀಡಿದ್ದರು. ಹೊರಗೆ ಹೋದಾಗಲೆಲ್ಲ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಶ್ರಮವಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಗುಸು ಗುಸು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಗಾಂಧಿಗೆ ಸರಳಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ವಿಚಿತ್ರ ವ್ಯಾಮೋಹ ಎಂದು ಪ್ರಚುರವಾಯಿತು. ಅದು ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾ ಅವರ ಗಮನಕ್ಕೂ ಬಂದು,

'ಆಶ್ರಮದ ಎಲ್ಲರಂತೆ ಇರಬೇಕು. ಇಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಬೇಕು' ಎಂದು ಗಾಂಧಿಯವರಲ್ಲಿ ಆಗ್ರಹಿಸಿದ್ದರು. ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾ ಅವರಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲ ಹಿತೈಷಿಗಳು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಗಾಂಧಿಗೆ ತಮ್ಮ ತಪ್ಪಿನ ಅರಿವಾಯಿತು. ಅವರಿಗೂ ಸರಳಾದೇವಿಗೂ ಅನೈತಿಕ ಸಂಬಂಧ ಇರಲಿಲ್ಲವಾದರೂ ಅದೇನೋ ವಿಶೇಷ ಆಕರ್ಷಣೆಗೆ ಗಾಂಧಿ ಒಳಗಾಗಿದ್ದರು. ತಪ್ಪಿನ ಅರಿವಾದಮೇಲೆ ಸರಳಾದೇವಿಗೆ ಆಶ್ರಮದ ನಿಯಮ ಅನುಸರಿಸಲೇಬೇಕೆಂದು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು ಮಾಡಿದರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲಾನಂತರ ಆಕೆ ಆಶ್ರಮ ಬಿಟ್ಟುಹೋದರು.

ಇದೆಲ್ಲ ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾ ನೆನಪಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಗಾಂಧಿ, 'ಆ ವಿಷಯಾನ ನೆನೆಯೋದೆ ಬೇಡ ಅಂದೆ. ನೀನು ಮತ್ತೆ ಆ ಕಡೆನೆ ಹೋದಂತೆ ಇದೆ' ಎಂದು ಮತ್ತೆ

ಈ ಕಡೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾ, 'ಆಕೆ ವಿಷಯ ಬಿಡಿ. ಇನ್ನೊಬ್ಬಾಕೆ ಎಸ್ತರ್ ಅಂತ ಇದ್ದಳಲ್ಲ ಆಕೆಗೂ ನನಗೂ ಮನಸ್ತಾಪ ಬಂದಾಗ ನೀವು ಆಕೆ ಪರ ವಹಿಸ್ಕೊಂಡಿ. ನೆನಪಿದ್ಯಾ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

'ಮತ್ತೆ ನೆನಪಿನ ಕದನ ಆರಂಭಾನ?' ಎಂದು ಗಾಂಧಿ ಬೇಸರದಿಂದ ಕೇಳಿದರು.

'ಕದನ ಅಲ್ಲ. ಈಗ ಕದನ ಮಾಡೋದೂ ಇಲ್ಲ. ನನಗೆ ನಾನೇ ನೆನಪಿಸ್ಕೊಂಡೆ. ಅಷ್ಟೆ' ಎಂದರು ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾ.

ಎಸ್ತರ್ ಪ್ರಕರಣ ಸರಳಾದೇವಿಯ ಪ್ರಕರಣದಂತಲ್ಲ. ಆಕೆಯ ಪೂರ್ಣ ಹೆಸರು ಎಸ್ತರ್ ಷೇರಿಂಗ್ ಅಂತ. ಈಕೆ ಮತ್ತು ಅನ್ನೆ ಮೇರಿ ಪೀಟರ್ಸ್ - ಈ ಇಬ್ಬರು ಹೆಂಗಸರು ಡಚ್ ಮಿಷನರಿಯಿಂದ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದವರು.

ಗಾಂಧಿ ಎಸ್ತರ್ ಜೊತೆ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಕೆಗೆ ಗಾಂಧಿಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಚಿಂತನೆಗಳು ಇಷ್ಟವಾಗಿದ್ದವು. ಹೀಗಾಗಿ ಗಾಂಧಿ ಆಕೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಆಕೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಒಮ್ಮೆ ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾ ಅವರನ್ನು ಗಾಂಧಿ ಕರೆದರು.

ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾ ಬಂದರು.

'ನೋಡು, ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಎಸ್ತರ್ ನಿನ್ನ ಜೊತೆ ಅಡುಗೆ ಮನೆಲಿ ಕೆಲ್ಸ ಮಾಡ್ತಾರೆ. ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋಗು' ಎಂದರು ಗಾಂಧಿ.

ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾಗೆ ಇದು ಅಷ್ಟು ಇಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ, ಆದರೂ ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಿತ್ತು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಗಾಂಧಿಯವರ ಇಚ್ಛೆಯೆಂದರೆ ಅದು ಆದೇಶವಿದ್ದಂತೆ ಎಂದು ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. 'ನಿಮಿಷ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹೊರಟರು.

ಆನಂತರ ಗಾಂಧಿ ಎಸ್ತರ್‌ಗೆ ಹೇಳಿದರು: 'ನೋಡು, ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಗೋಪಿ, ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋಗು. ನಿನಗೆ ಬೇಕಾದ್ದನ್ನ ನೀನು ತಯಾರ್ ಮಾಡ್ಕೊ, ಪರವಾಗಿಲ್ಲ.'

ಎಸ್ತರ್ ಒಪ್ಪಿ ಹೊರಟರು ಅಡುಗೆ ಮನೆಗೆ. ಆದರೆ ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾಗೆ ಈಕೆಯ ಸಹಚರ ಇಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ, ತಾನೊಂದು ಮಾಡೋಣವೆಂದರೆ ಆಕೆಯೊಂದು ಮಾಡುವುದು; ತನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲ. ಆಕೆಯ ಅಡುಗೆ ತಯಾರಿಕೆಯಾಗಲಿ, ಸಹಾಯವಾಗಲಿ ಹಿಡಿಸಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಒರಟಾಗಿಯೇ ವರ್ತಿಸಿದರು.

ಎಸ್ತರ್ ಸೀದಾ ಗಾಂಧಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು. ಕಸ್ತೂರ್ ಮೇಲೆ ದೂರು ಹೇಳಿದರು. 'ಆಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡ್ಕೊಳ್ಳಿಲ್ಲ, ಒರಟಾಗಿ ಏನೇನೋ ಅಂತಾರೆ. ನನಗೆ ಕಷ್ಟ ಆಗ್ತಿದೆ' ಎಂದಳು. ಕೂಡಲೇ ಗಾಂಧಿ, ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದರು. ಕಸ್ತೂರ್‌ಬಾಗೆ ದೂರಿನ ವಾಸನೆ ಬಡಿದಿತ್ತು. ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಬಂದರು.

'ಯಾಕ್ ಹೀಗ್ ಮಾಡ್ತೀಯ ನೀನು. ಈಕೆ ಬೇರೆ ದೇಶದಿಂದ ಬಂದವಳು. ನಡೆ ನುಡೀಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಇರುತ್ತೆ. ಹೊಂದೊಳ್ಳೋದು ನಮ್ ಜವಾಬ್ದಾರಿ' ಎಂದು ಗಾಂಧಿ ಬೇಸರದಿಂದ